

 Fırat'ı Keşfet

FIRAT'IN — TUNCELİ — EFSANELERİ

 Fırat'ı Keşfet

FIRAT'IN — TUNCELİ — EFSANELERİ

FIRAT'IN — TUNCELİ — EFSANELERİ

İmtiyaz Sahibi

Fırat Kalkınma Ajansı

Derleyen

Vural BALIK

Çizer

Ercan EKİCİ

Yayımcı Sertifika No

41991

ISBN

978-605-67754-2-0

BASKI

Şafak Ofset Matbaacılık
Çarmuzu Mah. Boncuk Sk. No: 26/A
Yeşilyurt / MALATYA

İletişim

Fırat Kalkınma Ajansı – MALATYA
0422 212 87 98 – 99
info@fka.gov.tr

1. Baskı Yıl 2023

Bu kitabın yayım hakkı Fırat Kalkınma Ajansı'na aittir. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.
İzin alınmadan hiçbir yol ile çoğaltılamaz.
Kitap içerisindeki metinlerden tamamen derleyen sorumludur.

ÖNSÖZ

Geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğinde artan küreselleşme akımlarına bağlı olarak dönüşüm geçiren kalkınma politikalarının yereldeki izdüşümü konumunda bulunan Kalkınma Ajansları, ülkemizde 2000'li yılların ilk döneminde kurumsallaşmaya başlayan yönetime dayalı, yerel paydaşların görüş ve önerilerini önceleyen yeni kalkınma anlayışının kilit aktörleri olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Ajansımız, 2010 yılından bu yana Malatya, Elazığ, Bingöl ve Tunceli illerinden oluşan TRB1 Bölgesi'ndeki kaynakların yerinde ve etkin kullanılarak bölgenin sahip olduğu potansiyelin harekete geçirilmesi noktasında faaliyetlerine devam etmektedir. Bu çerçevede birçok farklı sektörde çalışmalar yürüten ajansımız 2020 yılından itibaren bölgenin turizm potansiyeli hakkındaki farkındalığı artırmak amacıyla "Fırat'ı Keşfet" markalaşma çalışmalarını koordine etmeye başlamıştır. Bu çalışmalar kapsamında bölge illerinin tanıtımının geniş kapsamlı yapıldığı bir web sitesi (www.firatikesfet.com) oluşturulmuş olup sosyal medya tanıtımları, rota çalışmaları, düzenlenen etkinlikler ve faaliyetlerle bölgenin turizm destinasyonu haline getirilmesine yönelik süreç desteklenmektedir.

Ellerinizde tutmakta olduğunuz eser de Fırat'ı Keşfet markalaşma projesi dâhilinde hazırlanmıştır. İnsanlığın başlangıç noktalarından olan bu kadim coğrafyada yüzyıllar boyunca anlatılan efsanelerin, hikayelerin ve tarihi gerçekliklerin derlenmesi ile oluşturulan bu set bir yandan tarihte yolculuk yaptırırken bir yandan da kültürel mirasın nesillere aktarılmasına vesile olacaktır.

Bu çalışma ile hikayeleştirmenin turizm faaliyetlerindeki etkisi ve önemi doğrultusunda bölge içerisindeki popüler turizm ve cazibe noktalarının efsane, hikaye ve tarihi gerçekliklerinin yalın ve akıcı bir turizm diliyle derlenerek tüm turizm paydaşlarına bir kaynak olarak sunulması amaçlanmaktadır.

Görenleri hayran bırakan dağ keçilerinin rehberliğinde eşsiz doğa güzelliklerini keşfe dalaçağınız Tunceli sizleri bekliyor.

Fırat Kalkınma Ajansı

Genel Sekreterliği

SUNUŞ

Tunceli il merkezi, Dođu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'nde Munzur Çayı ile Pülümür Çayı'nın birleştiği yerde kurulmuştur. İl merkezi, tarihî geçmişi fazla olmayan, temeli Cumhuriyet Dönemi'nde atılan bir şehirdir. 25 Aralık 1935 tarihinde kabul edilen 2885 sayılı yasa ile Tunçeli adlı yeni bir vilâyet kurulması kararlaştırılmış, bu vilâyete merkez olarak o tarihe kadar hemen hemen boş kalmış ve yakınında Mameki adında bir köy bulunan alan seçilmiştir. Mameki'nin tarihi ile ilgili çok fazla bilgi bulunmamakla beraber köyü de kapsayan yörenin tarihi, sınırları günümüzdeki Tunceli ilinin sınırlarından farklı olan Dersim'in tarihine paralellik göstermektedir. Osmanlı Dönemi'nde idari statüsü (bazen sancak, bazen vilâyet, bazen kaza) ve sınırları her dönemde değişen, merkezi bugünkü Hozat ilçesinde bulunan bu idarî birim, bir kısım yayınlarda ifade edildiği gibi Tunceli isminin karşılığı değildir.

Yörede yapılan araştırmalar sonucunda höyüklere ve tarih öncesi yerleşimlere tanıklık eden çok sayıda mağaraya rastlanması, yerleşim tarihinin çok erken başladığını ortaya koymaktadır. Höyüklerde gerçekleştirilen kazılarda Tunç Çağı'na ait bulgulara rastlanmıştır. Murat suyu ile Karasu (Fırat) arasında kalan bu yöre, M.Ö. 2000'li yıllarda İşuva adıyla bilinmekteydi. Hurilerin kurduğu İşuva Krallığı, daha sonra Hititlerin egemenliğine geçmiştir. Daha sonra sırası ile Urartular, Medler, Persler ve Büyük İskender'in hâkimiyeti altına giren bölge, Roma ve Dođu Roma (Bizans) ile devam etmiştir. Bizans döneminde Bizanslılar ile Sasaniler arasında sık sık el değiştirmiş yöreye Dersim (Farsça Der-sîm "gümüş kapı") adının bu dönemde verildiği tahmin edilmektedir. Sık sık savaşlara ve istilalara konu olan bölgenin egemenliği, Anadolu Selçuklular, Moğollar, Akkoyunlular, Osmanlılar, Timur istilası, yeniden Osmanlılar ve son olarak Türkiye Cumhuriyeti şeklinde günümüze değin gelmiştir.

Bölgenin binlerce yıllık geçmişi içinde barındıran zengin tarihi, yapılan arkeolojik araştırmaların yanı sıra yazılı ve sözlü kaynaklar aracılığı ile günümüze ulaşmıştır. Tarih boyunca bu coğrafyada yaşıyan toplulukların günlük yaşamları, ekonomik faaliyetleri ve sosyokültürel yapıları ile ilgili bilgi edinmede arşivler, belgeler, anlaşmalar, sözleşmeler, çizili ve görsel malzemeler gibi yazılı kaynaklar ile müzelik nesnelere, yerleşmeler ve mimari öğeler, paralar ve armalar gibi arkeolojik kaynaklar önemli rol üstlenmişlerdir. Bununla birlikte geçmişi aydınlatmada efsaneler, mitler, destanlar, hikâyeler, şiirler ve menkıbeler gibi sözlü kaynaklar da araştırmacılar tarafından sık başvurulan araçlar olmuşlar; gerçek ve gerçek üstü öğelerin birlikte yer aldığı efsaneler ise bunların başında gelmiştir.

Tunceli halkının inancında insan ve doğa en önemli iki unsurdur. Doğa merkezli bu inançta örneğin dağ, göl, şelale, akarsu vb. doğa unsurlarına sıkça kutsallık atfedildiği görülmektedir. Yöre halkının inancında insan ve tüm unsurları ile doğa iç içe geçmiş olup, günümüze kadar ulaşmış efsaneler de bu insan-doğa birlikteliğini açık bir şekilde yansıtmaktadır. Tunceli'de bir araştırmaya göre dört yüzün üstünde ziyaret (inanç merkezi) bulunmaktadır. Bölgede birçok dağın mitolojik bir anlatısı, hemen her inanç merkezinin (ziyaret) ise bir hikâyesi vardır.

Bu çalışmada, halk arasında en çok bilinen efsanelere ve bazı önemli turistik değerlere yer verilmiş; bu kapsamda metinler, sözlü ve yazılı kaynaklardan yararlanarak yeniden kaleme alınmıştır.

İÇİNDEKİLER

Düzgün Baba Efsanesi	5
Gelin Pınarı Efsanesi	9
Munzur Baba Efsanesi	13
Şih Delil Efsanesi	19
Sultan Üryan Hıdır/Hızır	21
Buyer Baba Efsanesi	25
Arap Kızı Dağı Efsanesi	27
Elti Hatun Efsanesi	29
Çoban Baba Efsanesi	33
Ağuçan Karadonlu Can Baba Efsanesi	35
Bağın Kalesi Efsanesi	37
Aksakallı İhtiyar (Kalosipi) Efsanesi	39
Sağman Kalesi Efsanesi	41
Yılan Dağı Efsanesi	43
Süpürgeç Baba Efsanesi	45
Mansur Baba Efsanesi	47
Seyyid Seyfettin Efsanesi	49
Ana Fatma Efsanesi	51
Hayvan Figürlü Mezar Taşları	53
Rabat Kalesi	55
Pertek Kalesi	57

DÜZGÜN BABA

EFSANESİ

Tunceli Aleviliği'nde önemli bir yere sahip olan Düzgün Baba (Bava Duzgı), yöre halkı tarafından Duzgı ya da Dızgun olarak da bilinmektedir. Gerçek adı Şah Haydar olan Düzgün Baba, Kureyş olarak da tanınan Derviş Mahmud Hayrani'nin oğludur. Şah Haydar'ın günümüzde Tunceli'nin Nazimiye ilçesine bağlı Zeve köyü yakınlarında yaşadığı

rivayet edilmektedir. Şah Haydar, çobandır ve hayvanlarını daha iyi beslemek için Zargovit Tepesi'ne yaptığı bir evde yaşar.

Şah Haydar'ın keçileri, kara kışın ortasında dahi oldukça beslidir. Bu durum babası Kureyş'in dikkatini çeker ve bir gün Şah Haydar'ın bulunduğu Zargovit Tepesi'ne doğru yola çıkar. Kureyş, söyleneceye göre Zargovit Tepesi'ne vardığında oğlu Şah Haydar'ın elindeki çubuğu kurumuş meşe ağaçlarına değdirip yeşerttiğine, keçilerin de bu yapraklarla beslendiğine şahit olur. Kureyş, gördüklerinden sonra oğluna fark ettirmeden oradan ayrılmak ister. O esnada keçilerden biri birkaç kez hapşırır. Şah Haydar, hapşıran keçisine dönerek, "Ne oldu? Babam Derviş Mahmud'u mu gördün, niye hapşıırıyorsun?" diye sorar. Sorması ile gayri ihtiyari arkasına dönmesi bir olur ve babasının kendisine görünmeden oradan uzaklaşmaya çalıştığını fark eder. Hem babasının adıyla hitap ettiğini duymuş olmasından hem de babasının tanık olduğu bir mucizeyi yaratmış olmaktan mahcubiyet duyan Şah Haydar, günümüzde Düzgün Baba Dağı olarak bilinen yere kaçar ve orada yaşamaya başlar. Şah Haydar'ın, Zargovit ile Düzgün Baba Dağı arasındaki yaklaşık beş kilometrelik mesafeyi ayaklarındaki hediklerle (bir tür kar ayakkabısı) üç adımda gittiği söylenir.

Annesi, bir süredir eve gelmeyen oğlu Şah Haydar için endişelenmeye başlar. Eşinden, oğlunun durumunu öğrenmesini ister. Kureyş, bunun üzerine oğlu Şah Haydar'ın durumu hakkında bilgi edinmeleri için taliplerini (yoldaş) gönderir. Talipler, Düzgün Baba Dağı'nın tepesinde Şah Haydar'ı görüp pirlere iyi haberle dönerler. Şah Haydar'ın durumunun iyi, işinin düzgün olduğunu, selam ve hürmetler gönderdiğini söylerler. Bu "İşi düzgündür." sözü dilden dile dolaşır ve Şah Haydar'a Düzgün Baba denmeye başlanır. İki bin beş yüz metre yükseklikteki o dağ da Düzgün Baba Dağı olarak anılmaya başlar ve o günden bu yana kutsal olarak bilinir, çok sayıda insan tarafından ziyaret edilir, adaklar adanır, kurbanlar kesilir.

Türkülerle Tunceli

DERSİM DÖRT DAĞ İÇİNDE

Dersim dört dağ içinde
Gülü var bağ içinde
Dersimi hak saklasın
Bir gülüm var içinde

N'oldu ağama n'oldu
Sarardı benzi soldu
Ağam burdan gideli
Bu yerler viran oldu

Harput'un altı kelek
Dersim'e gidek gelek
Eli elimde olsun
Kapı kapı dilenek

N'oldu ağama n'oldu
Sarardı benzi soldu
Ağam burdan gideli
Bu yerler viran oldu

Dersim'in yazıları
Meliyor kuzuları
Ben buraya gelmezdim
Alnımın yazıları

N'oldu ağama n'oldu
Sarardı benzi soldu
Ağam burdan gideli
Bu yerler viran oldu

Elin elimde değil
Mavzer belimde değil
Yıkırım seni Dersim
Ferman elimde değil

N'oldu ağama n'oldu
Sarardı benzi soldu
Ağam burdan gideli
Bu yerler viran oldu

GELİN PINARI

EFSANESİ

Gelin Pınarı, diğer adıyla Gençlik Şelalesi, Tunceli'nin Nazımiye ilçesinin kuzeyinde, Tunceli il merkezine kırk altı, ilçe merkezine ise on üç km uzaklıkta bulunan Dereova köyü civarındadır. Otuz ila kırk metre yükseklikteki kayalardan, sarkıtlar ve dikitler yaparak ince ince akan sular alışılmışın dışında bir şelale görüntüsü ile burayı etkileyici kılmaktadır. Yaz mevsiminin bunaltıcı sıcaklarında şelalenin elli metre kadar yakınına varıldığında serinlik bir anda insanın bedenini sarmaktadır. Kayalardan aşağıya ipil

ipil akan suların sesi, serinliği ve manzarası görülmeye değer bir doğa harikasıdır. Her güzelliğe bir efsanenin yaşıtıdır. Tunceli'de buranın da kendine özgü bir efsanesi bulunmaktadır.

Rivayete göre bir gün, bu yörede yaşayan iki genç evlenir. Yeni gelin yöre adetlerine göre belli bir süre evden çıkmaz. Zamanın geldiğini düşünen kayınvalide gelinine, "Haydi gelinim, şu bakracı al, sağım yerine getirilen hayvanlarımızı sağ ve sütü alıp getir," der. Genç kadın bakracı alır, köyün diğer genç kızları ve gelinleri gibi sağım yerine gider. Kendilerine ait tüm sağım hayvanları sağıp bakracını sütle doldurur ancak en son sağdığı karakeçi birden ayağını bakracı vurarak süt dolu bakracı devirir ve bütün süt dökülür.

Gelin çok üzülür ve ağlamaya başlar. "Daha yeni gelinim. Bana elinden iş gelmez, beceriksiz gelin diyecekler. Benimle alay edecekler." diye sızlanır. Bir yandan da kara keçiye beddualar yağdırır. O sırada gelininin geciktiğini fark eden kayınvalide yüksekçe bir yere çıkarak acele gelmesi için gelinine seslenir. Gelin önündeki bakracı boş götürmektense Yaradan'a sığınarak mahcup ve üzgün bir şekilde yanındaki pınardan su ile doldurur. Bakracın ağzını da bir bez ile kapatıp eve getirir ve sepetin altına koyar. Bir müddet sonra sütü kaynatıp mayalamak için bulunduğu

yerden almaya gelen kayınvalide bezi kaldırdığında bak-
racın içinde süt ile karşılaşır.

Gelinin koyduğu su süte dönüşmüştür. Bir kenarda du-
rarak olanları üzüntü ile seyreden gelin, kendisini mahcup
etmediği için Tanrı'ya şükreder. O gün bugündür o pınar-
lardan akan sular, koyunlar sağılmaya başladığında süt
renginde akar, koyunların sütü kesilince de doğal rengine
döner.

Türkülerle Tunceli

AYRILIK HASRETİ KÂR ETTİ CANA

Ayrılık Hasreti Karetti Cana,
Seher Yeli Sevdüğimden Bir Haber.
Selamım Tebliğ Et Kutbi Cihana,
Seher Yeli Sultanımdan Bir Haber.

Bülbül Gibi Bağlanmışım Kareler,
Ayrılık Derdine Nedir Çareler,
Merhem Kabul Etmez Dilde Yareler,
Seher Yeli Sevdüğimden Bir Haber.

Sıtkı' Yam Kalmışam Issız Çöllerde,
Böyle Dert Bulunmaz Gayri Kullarda.
Dilim İntizarda, Gözüm Yollarda,
Seher Yeli Sevdüğimden Bir Haber.

MUNZUR BABA

EFSANESİ

Zamanın birinde tek yakını kızı olan bir pir yaşar. Gel zaman git zaman pirin kızı bir gün ölür. Pir, ölümünü takip eden birkaç gün boyunca kızını rüyasında görür. Kızı, “Baba, benim mezarımı aç. Bende bir emanet var, onu al,” der. Pir gördüğü rüyayı taliplerine anlatır. Bunun üzerine karar verilip mezar açılır. Tabutun içinde, şahadet parmağını emen bir çocuğun bulunduğu beşiğe benzer bir şey bulurlar. Pir, çocuğu oradan aldıktan sonra rüyasında tekrar kızını görür.

Kızı kendisine, “Çocuğun adını Munzur koyun!” der. Zaman geçer, Munzur yedi yaşına gelir ve günümüzde Tunceli'nin Ovacık ilçesine bağlı Koyun Gölü civarında yaşayan bir ağanın koyunlarını gütmek için çobanlık yapmaya başlar.

Yörede Munzur'a ilişkin birbirinden farklı iki efsane anlatılmaktadır; ne var ki Munzur, farklı olay örgüsünün yer aldığı her iki efsanede de temiz ve örnek kişiliği ile öne çıkmaktadır.

Munzur, efsanenin birinci anlatımında ağasının hacda olduğu bir gün ağasının eşinin yanına gider, “Hanımım, ağamın canı sıcak helva ister. Helvayı yaparsan ben kendisine götürürüm.” der. Ağanın hanımı önce şaşırır, sonra “Herhalde zavallı çobanın canı helva yemek istiyor, doğrudan söylemeye dili varmıyor, utanıyordur. Ağasını da bahane ediyordur. Kendisine helva yapayım, yesin.” diye düşünür.

Helvayı pişirir, bir bohçanın içine koyar, “Al evladım, götür.” der Munzur'a. Ağa, tam o esnada hacda namaz kılmaktadır. Namaz sırasında sağa selam verirken bir de bakar ki sağ yanında elinde bir bohça ile Munzur dikilmiş duruyor. Namazını bitirip Munzur'a, “Hoş geldin evladım. Burada ne arıyorsun? Nedir o elindeki?” diye sorar. Munzur da, “Ağam, canın sıcak helva istemişti, onu sana getirdim.”

der ve elindeki bohçayı ağasına uzatır. Ağası bohçayı açar ve sıcak helvanın öylece durduğunu görür. Ağa, hayretler içinde bir şeyler söylemek için başını Munzur'a doğru çevirdiğinde Munzur'un orada olmadığını fark eder. Ağa, hac görevini tamamlayıp köyüne döndüğünde komşuları ellerinde birer hediye ile hacıyı karşılamaya giderler.

Munzur da götürecektir başka bir hediyesi olmadığı için koyunlarından sağdığı bir çanak dolusu sütle ağasını karşılamaya gider. Ağa, Munzur'u görünce yanındakilere, "Asıl hacı Munzur'dur. Öpülecek el varsa Munzur'un elidir ve önce ben öpeceğim." der ve Munzur'a doğru koşmaya başlar. Ağa ile köylüler arasındaki konuşmaları duyan Munzur, "Aman ağam, Allah aşkına, böyle bir şey olmaz. Ben yıllarca senin ekmeğinle, aşınla büyüdüm. Sen nasıl benim elimi öpersin? Ben, sana elimi öptürmem." der ve kaçmaya başlar. Önde Munzur, arkasında ağa ve köylüler, bir kovalamaca başlar. Şimdiki Munzur Gözeleri olarak bilinen yere geldikleri zaman Munzur'un elindeki çanaktan süt dökülür ve sütün döküldüğü yerden süt gibi bembeyaz bir su fışkırır. Munzur kaçtıkça çanaktaki süt de dökülmeye devam eder ve sütün döküldüğü yerlerden su fışkırmaya devam eder. Munzur kaçarken kırk adım atar ve böylece fışkıran sulardan bir ırmak meydana gelir. Munzur'un arkasından koşanlar bu ırmaktan öteye geçemezler. Munzur da o dağlarda kaybolur gider.

Efsanenin ikinci anlatımında ise İbrahim Peygamberin koyunlarına çobanlık yapan Munzur, gözelerin şimdiki bulunduğu yerde sürüsünü otlatırken yanına iki tane kurt gelir. Kurtlar, Munzur'dan kendilerine bir koyun vermesini isterler. Munzur, "Bu sürü bana emanettir, sahibinin rızası olmadan veremem." deyince kurtlar, "O zaman git sahibinden rızasını alıp gel." derler. "Ama" der Munzur, "Ben gidip gelene kadar siz sürüye saldırırsınız. Sürüye saldırmayacağınıza üç büyük günah üzerine yemin eder misiniz?" Bunun üzerine kurtlar, "Evde kalmış genç kızın günahı için; sacın üzerinde lokma vermeyen kadının günahı için, eski süpürge ile yeni süpürgeyi birbirine karıştırıp kullananın günahı için sana sürüye karışmayacağıma söz veriyoruz." diye yemin ederler. Kurtların yemininden sonra İbrahim Peygamber'in rızasını almak üzere yola çıkan Munzur, kendi kendine, "Nasıl olur da ben kurtlara güvenip sürüyü teslim ettim. Ya şimdi sürüye saldırrırlarsa?" diye endişe içinde yürürken İbrahim Peygamber'e rastlar. İbrahim Peygamber, tek başına gördüğü Munzur'a şaşkınlıkla, "Sürüyü nerede bıraktın?" diye sorar.

Bunun üzerine Munzur, "İki kurt gelip benden bir koyun istedi, ben de koyunlar benim değil, sahibinin rızası olmadan veremem dedim. Onlar da, "O halde git sahibinin rızasını al" dediler, "Onun için geldim." diye cevap verir. İbrahim peygamber, "Peki sen onların sözüne güveniyor musun, insan

kurda koyun teslim eder mi?” diye sorunca Munzur da, kurtların üç büyük günah üzerine yemin ettiğini anlatır ve kurtlara koyun vermek için İbrahim Peygamber'in rızası olup olmadığını merak eder.

İbrahim Peygamber, “O halde git, şayet sürüye dokunmamışlarsa, onlara söyle, hangi koyunu beğeniyorlarsa alıp götürsünler.” der. İbrahim Peygamber'den rızasını alan Munzur, sürünün yanına geldiğinde, koyunların bir kısmının ağılda bir kısmının da gölgede geviş getirdiğini; kurtların da her iki tarafta nöbet tuttuğunu görür. Munzur'u gören kurtlar, “Sürünün sahibi razı oldu mu?” diye sorarlar. Munzur da sürünün sahibinin sürünün içinden beğendikleri bir koyunu alabileceklerini söylediğini belirtir.

Sürünün içine giren kurtların seçtiği koyun, Munzur'un sahip olduğu ve yedi yıldan beridir ilk kez o yıl gebe kalan tek koyundur. Munzur, o koyunun kendisine ait tek koyun olduğunu kurtlara söyleme gereği duymaz. Koyunu alıp sürüden uzaklaşan kurtlar, kuytu bir yerde koyunun kuzulamasını sağlarlar. Kurtlar, dünyaya gelen iki erkek kuzuyu alıp, koyunu serbest bırakırlar. Sürüye dönen koyunun karnını yoklayan Munzur, koyunun doğum yaptığını anlar ve biriken sütü sağmaya başlar. Tam o sırada neler olduğunu merak edip sürünün yanına gelen İbrahim Peygamber, koyunların yarısının beyaz yarısının da siyah renge büründüğünü görünce gözlerine inanamaz ve büyük

bir hayranlık ve minnetle “Oğul bu keramete nasıl erdin?” diyerek Munzur’a yaklaşır. İbrahim Peygamberin kendisine doğru yaklaştığını gören Munzur, koşmaya başlar. Munzur koştukça elindeki külenkten dökülen sütün değdiği her noktadan süt gibi bembeyaz su çıkar. Kırkinci adımında elindeki külengi de atan Munzur, kayanın tam ortasında fişkırان gözenin içinde sır olur. Rivayet edilir ki kurtların götürdüğü kuzulardan biri İbrahim Peygamberin oğlu İsmail’in yerine kurban olarak yere inen koçtur. Diğer koçun ise hala sağ olduğuna ve insanoğlunun başına gelecek en büyük felaketi önlemek için kurban edileceğine inanılmaktadır.

ŞİH DELİL

EFSANESİ

Tunceli yöresinde anlatılan bu efsane, Pilvenk aşiretinin soy babası olarak kabul edilen Şih Delili Berhocan'a aittir. Zamanın birinde Şih Delil adında biri, uzun süreden beri Pilvenk (Dedeagaç) köyünün Ermeni keşişinin yanında çalışmaktadır. Bir süre sonra çalıştığı topraklardan pay ister. Bu teklifi kabul etmeye yanaşmayan keşiş, Berhocan'ın, "Bu gece yatalım, nerede uyanırsak, orası onun olsun!" teklifini kabul eder. Keşiş, sabah uyandığında Venk köyünde olduğunu fark eder. Rivayet edilir ki, Şih Delili Berhocan'ın bu kerametinden sonra keşiş, Pilvenk'i terk etmek ve bütün arazisini Şih Delili Berhocan'a bırakmak zorunda kalır. Bu durum karşısında korkuyla karışık şaşkınlığa düşen keşiş, oğlunu bir koç ile birlikte Şih Delil'e gönderir. Rivayet edilir ki, koç kesilip yenildikten sonra kemiklerini postuna geri dolduran Şih Delil, koça asasıyla can verir.

Bu olaydan sonra Şih Delil'e koyun canlandırıcı anlamında Şih Delili Berhocan denilir. Tunceli sözlü kültüründe önemli bir yer tutan bu efsanenin benzeri Hacı Bektaş'ın Velâyetnamesi'nde Sultan Sucauddin Efsanesi'nde ve değişik yörelerdeki efsanelerde de yer almaktadır. Rivayete göre, Hacı Bektaş kendisi ve yoldaşları için kurban edilen

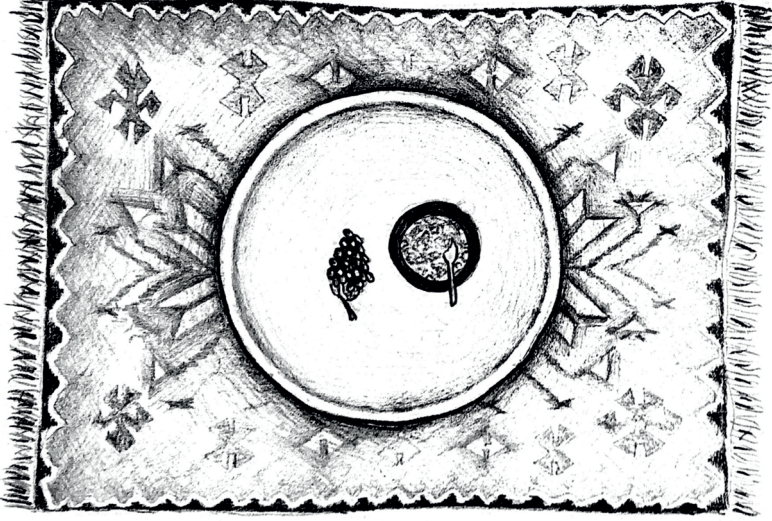
kuzuları, kemik, baş ve ayakları ile birlikte postlarına koydurup, diriltmektedir. Öte yandan keşiş, sonradan oğluyla birlikte 12 atlıyı göndererek, Şih Delil Berhoca'nı öldürtüp, Pilvenk'i geri almak ister. Mevsim ilkbahardır ve hayvanlara yem olarak verilecek ot ve saman neredeyse tükenmek üzeredir. Keşişin oğlu, hayvanları için Berhoca'dan yem ister. Berhoca, evinin önünde bulunan tarladaki karı küreyerek, altında yeşeren buğdaydan bir tutam alır. Her bir atın torbasına biraz koyar ve torbaları atların boynuna asıp, döner. Atlara yem verdiğini söylediğinde, keşişin oğlu inanmaz ve kontrol etmesi için adam gönderir. Geri gelen adam, atların torbalarında taze yonca bulunduğunu söyler. Berhoca, efsaneye göre akşam olunca misafirlerini bırakmak istemez. Ocağın önünde otururlarken Berhoca'nın elindeki sopayı uzatmasıyla birlikte dışarıdan bir patlama sesi gelir. Keşişin oğlu ne olduğunu sorunca, Berhoca, darı tarlasına giren ayıyı vurduğunu söyler. İnanmayan keşişin oğlu sabah tarlada vurulmuş ayıyı görünce Berhoca'nın evliya olduğuna inanarak, topraklardaki haklarından vazgeçtiğini söyler.

SULTAN ÜRYAN

HIDIR / HIZIR

EFSANESİ

Anadolu Selçuklu hükümdarı Sultan Alaeddin yanında askerleri ile birlikte, bugünkü Tunceli'nin Pertek ilçesine bağlı Dorutay (Zeve) köyünün alt tarafında, Sultan Gölü olarak bilinen yerde dinlenmek için kamp kurar. Hükümdarın geldiğini duyan Sultan Hıdır, neden geldiğini, ne istediğini merak edip hükümdarın ziyaretine gider. Hükümdarın huzuruna vardığında selam verip kendisini tanıtır. Üstünde eskimiş kıyafetleriyle fakir mi fakir bu kişiyi karşısında gören hükümdar şaşırır. Sultan Hıdır, "Köyümüze hoş geldiniz hükümdarımız. Buyurun gelin, misafirim olun!"

diyerek hükümdarı fakirhanesine davet eder. Hükümdar, “Görünen o ki fakir birisin. Gelsem, askerlerimle birlikte gelirim. De bakalım, onca insanı nasıl doyuracaksın?” diye cevaplar. “Gereken her şeyim var, gücüm yetmese sizi davet etmem,” diye karşılık verir Sultan Hıdır. Hükümdar, Sultan Hıdır’ı kırmak istemez, “Sen git, biz de arkandan geliyoruz.” der ve bir süre sonra askerleri ile birlikte evin yolunu tutar. Eve varır varmaz hazırlık yapan fakir adam, yere fakirlik denen kilimden serer, sofraya küçük bir kaptaki güveç, genişçe bir tepsi içine bir salkım üzüm koyar. O vakitlerde askerler atsız olmadığından atlar için de dışarıda bir yerde arpa hazırlar.

Önde hükümdar, arkada askerleri köye doğru giderlerken hükümdar askerlerine, “Her biriniz bir taş atın, fakirin yolunu açın,” der ve askerler fakirin evine varana değin taşları ata ata bir yol açarlar. Nihayetinde eve vardıklarında fakir, “Buyurun, buyurun, oturun!” der. Hükümdar, “Bu kadar asker nasıl girsin, şuncacık kilime nasıl sığsın?” dese de fakir, “Siz ne yapacaksınız, orasını düşünmeyin. Gelin oturun,” der hükümdara. Hükümdar gelip oturur. O sırada askerler de dışarıda atlarını bağlar ve her atın önüne bir teneke yem konur. Atını bağlayan asker içeri girip yerdeki küçük kilimin üstüne oturur. Yüzlerce asker oturmasına rağmen o küçük kilimin bir yanı hep boş kalmaktadır. Bunu gören hükümdar, “Ben senin yerine geldim ama senin sırrına eremedim. Bu kadar askerim kilimin üstüne oturdu,

bir yanı hep boş kaldı,” der fakire. Sofra kurulur, yemek vakti gelir ve misafirler o tek tas güveçten yedikçe yerler. Yemek faslı biter, hükümdar ve askerleri bu kez de o tek salkım üzümünden doya doya yerler. Hükümdar çay kahve faslı bittikten sonra, “Artık bize müsaade,” der. Gitmeden önce ev sahibinin misafirperverliğine karşılık olsun diye iki eri fakirin yanında bırakmak istediğini söyler. “Etrafını temizlemek ve yardım etmek için sana iki er lazımdır ama ben seçmeyeceğim, gönüllü olacaklar. O yüzden askerlerime soracağım, bu kadar asker içinden hangi ikisi gönüllü olursa, kalsınlar burada,” der ve askerlerine dönerek, “Kim fakirin yanında kalmak ister?” diye sorar. Bunun üzerine iki asker parmak kaldırır. Kalmak isteyen askerlerden birinin adı Resul, diğèrinin adı ise Delil’dir. Hükümdar ve askerleri ayrılırlar, Resul ve Delil ise Sultan Hıdır’in bekçileri olup hizmetini görmeye başlarlar.

Türkülerle Tunceli

ELMA ATTIM YUVARLANDI UY

Elma atdım yuvarlandı uy
Gitti beşiğe dayandı
Nenni oğul oğul
Nenni yavru yavru

Nenni balım uy
Bebek beşikden uyandı
Nenni oğul oğul
Nenni yavru yavru
Nenni balım uy

Sana bebek diyemedim
Kalkıp emzik veremedim
Nenni oğul oğul
Nenni yavru yavru
Nenni balım uy

Deve gelir katar gider uy
Çamurlara batar gider uy
Bu da nasıl anayımış
Nenni oğul oğul
Nenni yavru yavru
Nenni balım uy
Yavrusunu atar gider
Nenni oğul oğul
Nenni yavru yavru
Nenni balım uy

Sana bebek diyemedim
Kalkıp emzik veremedim
Nenni oğul oğul
Nenni yavru yavru
Nenni balım uy

Devemi deveye katdım uy
Yuları boynuma atdım uy
Yurt yerine varanacak
Nenni oğul oğul
Nenni yavru yavru

Nenni yavru yavru
Nenni balım uy
Kaynanamdan hicab etdim
Nenni oğul oğul
Nenni yavru yavru
Nenni balım uy

Sana bebek diyemedim
Kalkıp emzik veremedim
Nenni oğul oğul
Nenni yavru yavru
Nenni balım uy

BUYER BABA

EFSANESİ

Buyer Baba, Tunceli'nin Pülümür ilçesinde, Munzur Dağları'nın üstünde bulunan bir buzul gölüdür. Tunceli yaşlıları tarafından Gola Buyere veya Buyer Gölü olarak bilinen Buyer Baba aynı zamanda bir ziyaret yeridir.

Eski zamanlarda Tunceli'nin Pülümür ile Ovacık ilçeleri arasında kestirme bir yol vardır. Söylenceye göre herkes gibi Deli Hıdır adındaki genç de sürekli bu yolu kullanırmış. Günün birinde gene bu yolu kullanan Deli Hıdır, Buyer Gölü'nün kıyısındaki bir ağacın altında oturup dinlenmeye başlar. O arada hem dinlenip hem de çıkınından çıkardığı ağızğını yemeye başlar. Ağızğını yediği sırada uzun boylu, aksakallı bir dedenin kendisini selamladığını görür. Deli Hıdır kendisine selam veren Aksakallı Dede'nin selamını alıp, "Buyur Baba!" diyerek yaşlı adamı sofrasına davet eder. Derken Aksakallı Dede ortadan kaybolur. Aksakallı Dede ortadan kaybolduktan bir süre sonra etraf aniden toza dumana boğulur. Deli Hıdır'ın oturup kıyısında ağızğını yediği gölün suları şiddetle dalgalanmaya başlar. Olanlar karşısında dona kalan Deli Hıdır bir ara atının göl sularında görünen bir kır atla çiftleştğini fark eder. Bunun üzerine tamamen korkuya kapılan Deli Hıdır arka arkaya, "Buyur Baba, Buyur Baba!" demeye başlar. O günden sonra bir daha ne atını görür ne de Aksakallı Dede'yi. İşte o günden beri bu dağ Buyer Baba Dağı, üzerinde bulunan göl de Buyer Baba Gölü adıyla anılmaya başlar.

Genç kız ve erkek ziyaretçiler, suları yaz ve kış aylarında hep aynı kalan, bir başka ifadeyle azalıp çoğalmayan Buyer Baba Gölü'nün sularına elma bırakırlar. Bu elmalar su yüzeyinde birleşirse genç kız ve erkeklerin evleneceğine inanılır.

ARAP KIZI

DAĞI

EFSANESİ

Pülümür'ün güneyinde bulunan Arap Kızı Dağı, muhteşem Bağırpaşa Dağı'nın da eteklerindedir. Akşam saatlerinde oluşturduğu silüetle bir kadını andırmaktadır. Oluşan silüette sırt üstü yatmış ve ellerini göğsünde bağlamış bir kadın görüntüsü belirir. İşte bu kadın efsane-deki Arap Kızı'dır, aynı zamanda dağa adını verendir.

Bahse konu efsaneye göre çok eski zamanların birinde Pülümür'de yaşayan Ali adında yakışıklı ve güçlü bir genç ile Arap kökenli Yasemin adında güzeller güzeli esmer bir kız birbirlerine âşık olurlar. Bu iki gencin aşkları destan olup dilden dile dolaşmaya başlar ancak aileleri bu gençlerin evlenmelerine onay vermezler. Birbirini seven gençler başka çare bulamayıp sonunda gecenin bir vakti kaçarak günümüzdeki adı Arap Kızı Dağı olan tepeye tırmanırlar. Yürüye yürüye dağın doruğuna varırlar ve vardıklarında dinlenmeye karar verirler. Dinlenmeye başlayan Yasemin ile Ali, el ele tutuşmuş vaziyette uyuya kalırlar. Kızın babası Yasemin'in evde olmadığını fark edince hemen kızını aramaya koyulur. Yasemin'in babası da geceyi aydınlatan dolunayın ışığından yararlanarak dağın doruğuna tırmanmaya başlar ve bir süre sonra doruğa ulaşır. Oraya vardığında Ali ile Yasemin'i uyur vaziyette bulur.

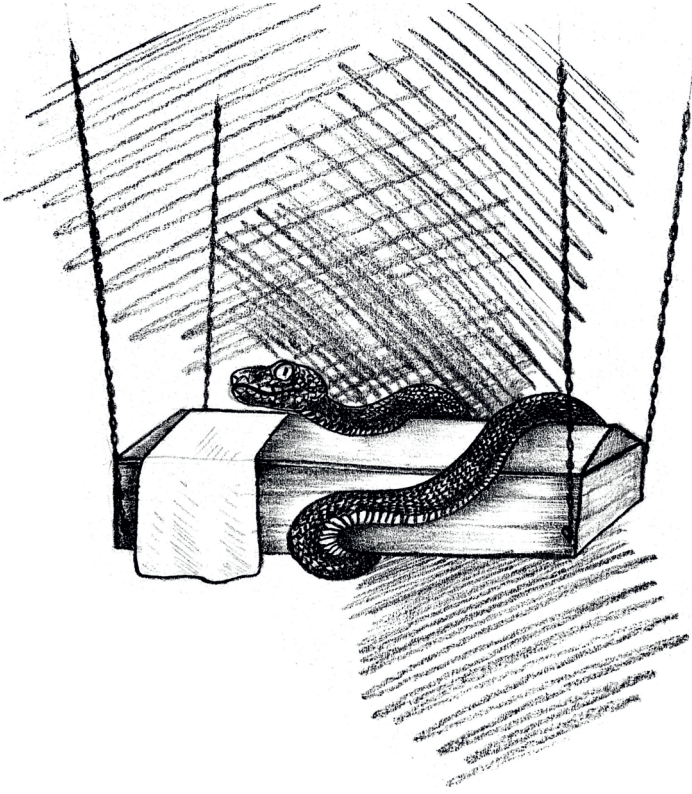

Gördükleri karşısında kendini kaybeden baba kızına bir el ateş ettikten sonra orayı terk ederek evine döner. Ali uyandığı zaman kollarında yatan Yasemin'in taş kesildiğini görür. Arkasında sevdiği kızın cansız bedenini bırakarak oradan ayrılan Ali, evine döner ve küllerinin Yasemin'in üstüne serilmesi vasiyetinde bulunarak kendisini yakar. Gerçekten de günümüzde, halk arasında Arap Kızı Dağı olarak anılan bu dağ ay ışığında bakıldığı zaman bir kadın silüetini andırır.

ELTİ HATUN

EFSANESİ

On dördüncü yüzyıl yapıtlarından biri olan ve Tunceli'nin Mazgirt ilçesinin merkezinde bulunan Elti Hatun Türbesi'nde ikisi büyük, biri küçük olmak üzere birbirine bitişik üç anıt mezar bulunmaktadır. Türbenin içinde bulunan iki büyük mezardan birinin Uzun Hasan'ın kız kardeşi Elti

Hatun'a, birinin annesine, küçük olanının da yeğenine ait olduğu rivayet edilmektedir.

Sekizgen şeklinde yapılan Elti Hatun Türbesi'nin yanında bir çeşmenin bulunduğu söylenegelir fakat böyle bir yapıya rastlanmamıştır. Halk arasında türbeye ait bilgileri içeren kitabenin, türbenin restore edildiği sıralarda birileri tarafından götürüldüğü dile getirilmektedir.

Efsaneye göre bir gün, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın Elti Hatun adındaki kız kardeşi hastalanır. Artık öleceğini anlayan Elti Hatun kardeşi Uzun Hasan'a, "Ben yılanlardan çok korkarım. Şayet ölürsem tabutumu toprağa gömme. Bana bir kümbet yaptır, tabutumu bu kümbetin içine astır," diyerek vasiyette bulunur. Uzun Hasan yakalandığı ölümcül hastalığa yenik düşerek yaşamını yitiren Elti Hatun'un vefatı sonrasında onun vasiyetine uygun hareket eder ve günümüzde hâlâ Mazgirt ilçesinde bulunan Elti Hatun Türbesi'ni yaptırır. Türbenin içine uzunca bir zincir astırır ve tabutu havada duracak biçimde bu zincire bağlatır.

Rivayet o ki ertesi gün kız kardeşinin mezarını ziyaret eden Uzun Hasan türbenin kapısını açtığı anda büyük bir huşuyla irkilir çünkü kız kardeşinin tabutuna sarılı büyük bir yılanla karşılaşır. Korkan Uzun Hasan, "Tanrı buyruğuna karşı gelinmez. Mukadderata boyun eğmek gerekir,"

diyerek havada asılı duran tabutu zincirinden indirterek toprağa defnettirir. Zincir hâlâ kümbetin tavanından dört halkası ile birlikte sarkık durmaktadır. Elti Hatun'un mezarı da zincirin tam altında, kümbetin orta yerinde durmaktadır.

Türkülerle Tunceli

SIYAH PERÇEMLERİN GONCA YÜZLERİN

Siyah Perçemlerin, Gonca Yüzlerin,
Garip Bülbül Gibi Zar Eyler Beni.
Hilâl Ebrulerin, Ahu Gözlerin,
Tiğ-İ Sevda İle Yareler Beni.

Sevdayı Aşkınla Âh-Ü Zar Oldum,
Kalmadı Tahammül Bikarar Oldum,
Cemalin Görelî Sevdakâr Oldum,
Korkarım Ki Bu Dert Paralar Beni.

Elif Kametine Hayran Olduğum,
Gece Gündüz Hayaline Döndüğüm,
Hep Senin İçindir Boyun Eğdiğim,
Yoksa Zaptedemez Bu Yerler Beni.

ÇOBAN BABA

EFSANESİ

Rivayete göre, Tunceli ili Mazgirt ilçesinde türbesi bulunan Çoban Baba, İbrahim Peygamber'in çobanıdır. Günün birinde güttüğü sürüden koyunun biri ayrılır. Çoban Baba koyunu izleyerek Mazgirt'e kadar gelir. Bugünkü ilçe merkezinin doğusunda yer alan mezarlığın alt tarafına geldiği zaman koyunu yakalar. Yakaladığı koyuna, "Bre hayvan! Bana acımadıysan kendine de mi acımadın?" der. Koyun orada gözden kaybolur. Koyunun gözden kaybolduğu yerden su fışkırmaya başlar. Hatta yöre halkınca cuma akşamları buradan süt aktığı söylenir. Bu olay sonrasında orayı mesken tutan Çoban Baba zenginlerden aldığı fakirlere dağıtır.

Bir başka efsaneye göre de Moğolların Anadolu'yu işgal etmesi üzerine Hacı Bektaşî Veli, Çoban Baba'ya, "Git, oradaki halkı irşat et, halkın göç etmesine engel ol! Bu istilanın günün birinde sona ereceğini ve insanların feraha kavuşacaklarını söyle," diyerek onu yöreye gönderir. Kendisine verilen bu görevi ifa etmek üzere Mazgirt'e gelen Çoban Baba da ilçede aşevi kurar. Zenginlerden topladıklarıyla yoksullara yedirir, içirir, onları giydirir.

Türkülerle Tunceli

VARDIM DOSTUN BAHÇASINA

Vardım Dostun Bahçasına
Dost Bahçası Küllü Güldür
Oturmuş Tahtı Sarayına
Taht-ı Saray Küllü Güldür

Gülden Terazi Yaparlar
Gülü Gülünen Tartarlar
Gül Alırlar Gül Satarlar
Çarşı Pazar Küllü Güldür

AĞUÇAN

KARADONLU CAN BABA *EFSANESİ*

Söylenceye göre Ağuçan , Hacı Bektaş Veli ile birlikte Horasan diyarından gelerek Tunceli yöresini mekân tutar. Onun o yöreyi mekân tuttuğu dönemde Diyarbakır'ı egemenliğinde bulunduran bir bey, Ağuçan'ı sudan bir bahane ile tutuklattırır ve sonra ona zehir içirtir. Diyarbakır Beyi'nin kendisine sunduğu zehri içen Ağuçan içtiği zehri bal hâlinde parmağından bir tabağa akıtır. Parmağından akittiği bu balı orada bulunan yaşlı bir adama yedirir. Ağuçan tarafından kendisine verilen balı yiyen yaşlı adam anında onlarca yaş gençleşir. Diyarbakır Beyi bu mucize sonrasında Ağuçan'ı serbest bırakarak günümüzde türbesinin bulunduğu Hozat'ın Karabakır (Bargini) köyüne gönderir. Bu köyde yöre halkı tarafından ziyaret edilen iki odalı bir türbenin içinde üç mezar yer almaktadır.

Türkülerle Tunceli

ŞU YALAN DÜNYAYA GELDİM GELELİ

Şu Yalan Dünyaya Geldim Geleli (Geldim Geleli)
Tas Tas İçtim Ağuları Sağ İken (Hey Can Sağ İken)
Kahpe Felek Vermez Benim Muradım
Viran Koydu Mor Sünbüllü Bağ İken

Aradılar Bir Tenhada Buldular (Canan Buldular)
Yaslandılar Gıvdılarım Gırdılar (Hey Dost Gırdılar)
Yaz Bahar Ayında (Hey Dost) Bir Od Verdiler
Yandım Gittim Anam Garlı Dağ İken

Ganmaz (Da) Deli Gönül Ganmaz (Canan Ganmaz)
Akar Gözlerimin Yaşı Gurumaz (Canan Gurumaz)
Senden Geru Benim (Benim) Fikrim Yörümez
Azil Oldum Güzellere Bey İken

Karacaoğlan Der Ki Bakın Geline (Canan Geline)
Ömrümün Yarısı Gitti Talana (Gitti Talana)
Selam Eyle Benden (Hey Dost) Evvel Gelene
Kim Var İmiş Biz Burada Yok İken

BAĞIN KALESİ

EFSANESİ

Rivayete göre, bugünkü Tunceli'nin Mazgirt ilçesine bağlı Dedebağ köyü sınırları içinde yer alan Bağın Kalesi'nde Hacı Kureyş adında bir zat yaşar. 1220-1237 yılları arasında hükümdarlık yapmış Anadolu Selçuklu Devleti Hükümdarı Alâeddin Keykubad yörede yaşayan ve ermiş bir zat olarak

tanınan Hacı Kureyş'ten mucize göstermesini ister. Bunun üzerine Hacı Kureyş birtakım mucizeler göstermeye başlar.

Hükümdar Alâeddin Keykubad, Kureyş tarafından gösterilen mucizelere inanmaz ve Kureyş'e, "Seni kızgın bir fırına atacağım, bunu kabul eder misin?" diye sorar. Kureyş, bu teklifi kabul eder ve yanına bir kişi alarak fırına girer. Hacı Kureyş ve yanındaki adam, üç gün fırında kalırlar. Üçüncü günün sonunda fırının kapısı açılır. Kapı açıldığında Kureyş'in sakalının buz tuttuğu, yanında bulunan adamın ise her yanının külden bembeyaz olduğu ancak ikisinin de sağ olduğu görülür. Bu olay sonrasında Hacı Kureyş ile birlikte fırına atılan kişi, Derviş Gevr (Boz Derviş) adıyla anılmaya başlar. Bu mucizeler karşısında hem Hacı Kureyş'i hem de onunla birlikte fırına atılan kişiyi serbest bırakan Alâeddin Keykubad o günden sonra ikisine de saygıda kusur etmez.

AKSAKALLI

İHTİYAR (KALO SİPİ) EFSANESİ

Çarekan Aşireti'ne ait olan bu efsaneye göre Çarekan Aşireti reisi Şah Hüseyin Bey ailesiyle birlikte eşyalarını benekli bir öküzü yükleyerek doğudan batıya doğru yol almaya başlar. Bir gece Şah Hüseyin Bey rüyasında aksakallı bir ihtiyar görür ve aksakallı kendisine, “Öküzün nerede istirahat için yatarsa orayı kendine yurt edin,” diye nasihatte bulunur.

Günler boyunca yol alan benekli öküz, Ağa Şenliği adı verilen yöreye geldiğinde istirahat etmek üzere yere yatar. Şah Hüseyin Bey rüyasında kendisine görünen aksakallı ihtiyarın söylediklerini anımsar ve öküzün dinlendiği yeri kendine yurt edinmeye karar verir. Barınmak için ev yapmaya başlar. Bir gece yine aynı aksakallı, Şah Hüseyin Bey'in rüyasına girer ve elindeki büyükçe bir direği evin orta yerine dayayarak gözden kaybolur. Söylenceye göre aksakallı Hızır'ın ta kendisidir.

Sonradan direğe “Aksakallı İhtiyar” anlamına gelen “Kali Sipi” adı verilir. Yıllar sonra ev yanıp kül olurken aksakallı ihtiyar tarafından getirilen direğe hiçbir şey olmadığı söylenir ve burası halk arasında kutsal olarak bilindiği için zaman zaman ziyaret edilir.

Türkülerle Tunceli

AŞK ŞARABINI İÇERLER DİLBER

Aşkın Şarabını İçerler Dilber
Mecnun Gibi Gezer Sergerdan Olur
Hüsnün Görüp Candan Geçerler Dilber
Ferhati Misal Döner Perişan Olur

Kaşların Zülfükâr Çeker Kervana
Merhametin Çoktur Gelir İmana
Dilber Yüzün Benzer Şems-Ü Tebana
Örtme Zülüflerin Seyristan Olur

SAĞMAN

KALESİ

EFSANESİ

Evliya Çelebi'nin anlattığı efsaneye göre, Diyarbakır Beyi keklik avlarken bir kayadan "Sağma!" diye şiddetli bir ses duyar. Korkuya kapılan bey sesin geldiği kayanın üzerinde kurban keser. Bunun üzerine kaya ortadan yarılr. Bir gece buradan altınlar akar, Diyarbakır beyi bu altınlarla burada bir kale yaptırır ve adını Sağman Kalesi koyar.

Türkülerle Tunceli

BU DÜNYANIN DEVRANINA

Bu Dünyanın Devranına
Aldanma Gönül Aldanma
Zilli Çanlı Kervanına
Aldanma Gönül Aldanma

Güldürür Yüze Devranı
Bir Gün Okutur Fermanı
Bulaman Derde Dermanı
Aldanma Gönül Aldanma

Bilir Misin Neden Nesin
Bir Gün Kesilecek Sesin
Çürür Cismimle Kafesin
Aldanma Gönül Aldanma

Evden Barktan Gececeksin
Ecel Tasın İçeceksin
Ne Ektinse Biçeceksin
Aldanma Gönül Aldanma

Gelmemişken Ölüm Cana
Ağla Yalvar Yana Yana
Haktan Yardımı Olsun Sana
Aldanma Gönül Aldanma

Cafer Sözüünü Kısa Kes
Kemalata Eyle Heves
Menzil Almaz Tamah Nekes
Aldanma Gönül Aldanma

YILAN DAĞI

EFSANESİ

Bir efsaneye göre zamanın birinde, bugünkü Tunceli'nin Hozat, Ovacık ve Çemişgezek ilçeleri arasındaki bölgede yer alan Yılan Dağı'nda, yörede yaşayan halkın korkulu rüyası hâline gelen büyük bir yılan yaşar.

Çobanlar bir bahar günü sürüleri yaylalara çıkarırlar. Kervan ağır yükleri dağların düzlüklerine doğru taşır. Kucağında bebeği ile bir gelin peşi sıra kervanı takip eder. Ne var ki tam da sözü edilen o dağdan geçerken birdenbire yılan ile yüz yüze gelir. Çok korkan kadın, "Tanrım, beni taş eyle. Bu yılan beni ve çocuğumu ısırıp zehirlemesin," yakarışında bulunur. Duaları kabul gören kadın ile yılan taş kesilir. Bu dağın adı da o günden bu yana Yılan Dağı olarak anılır.

Türkülerle Tunceli

NEDİR BENİM MELÛL MAHZUN GEZDİĞİM

Nedir benim melûl mahzun gezdiğim
Ağlayıp yandığım dost senin için
Ciğerimi delik delik deldiğim
Ağlayıp yandığım hep senin için

Yandırdın odlara düşürdün nare
Ciğer püryan oldu yüreğim yare
Lokmaneler gelse bulamaz çare
Ağlayıp gezdiğim hep senin için

Canım intizarda gözüm yollarda
Diyar-ı gurbette garip ellerde
Ağlayıp gezdiğim hep senin için

Feryad'iyim böyle imiş kaderim
Dünya benim olsa şad olmaz gönlüm
Hep senin içindir eğridir boynum
Ağlayıp yandığım hep senin için

SÜPÜRGEÇ BABA

EFSANESİ

Dinsel bir nitelik taşıyan bu efsanenin kahramanı olan Süpürgeci Baba, Horasan'dan gelmiş bir Türkmen'dir. Süpürgeci Baba sabahtan akşama kadar temizlediği sokaklarda bulduğu ekmek kırıntılarını toplayıp Süpürgeç Dağı'nda yaşayan hayvanlara vererek onları besler. Bundan ötürü sokaklarda ne bir çöpe rastlanır ne de ekmek kırıntısına. O günden beri Süpürgeci Baba'nın adıyla anılmaya başlayan Süpürgeç Dağı dostluğun simgesi olur.

Anlatılan başka bir efsaneye göre, günümüzde Tunceli'nin Pertek ilçesinde bulunan Süpürgeç Dağı ile Karadağ aynı kıza sevdalı iki delikanlıdır. Sevdalandıkları kız yüzünden aralarında büyük bir çekişme yaşanmaktadır ancak aradan geçen yıllara rağmen ne birbirlerine karşı üstünlük sağlayabilirler ne de sevdikleri kızla evlenebilirler. Yıllar geçer, yaşlanırlar ve zamanı geldiğinde önce sevdikleri kız, ardından da kendileri ölüp giderler. Rivayet odur ki, aralarındaki bu çekişme ölümlerinden sonra da devam eder. Her biri birer Ulu Dağ'a dönüşen bu iki insan birbirine top atmaya başlarlar. Karadağ'ın yüzü, Süpürgeç tarafından atılan top sonucunda karaya boyanır. Süpürgeç Dağı'nın tepesi ise Karadağ tarafından atılan top yüzünden uçup gider. İşte bu yüzden Süpürgeç Dağı'nın tepesi düzdür, Karadağ'ın da yüzü karadır.

Türkülerle Tunceli

KALKSIN SEMAYA KALKSIN

Kalksın Kalksın Semaya Kalksın
Hak İçin Mustafa Biri Sema Gitsin

Dost Dost
Kaldır Kolların Kaldır
Çek Yayın Okunan Doldur
İki Kaşın Arasında
Kâbe'ye Giden Doğru Yoldur

Baba Der Ki Hey Babalığ
Bu Yola Sığmaz Kabalığ
Öyle Bir Deryaya Gir Ki
Ne Su Duya Ne De Balığ

Gidişin Kaza Benzer
Boyun Da Şahbaz'a Benzer
Sen Buradan Gittin Gideli
Yaz Günlerim Kışa Benzer

Şah Hatayi'm Hana Söyler
Sırrı Süphan'a Söyler
Bu Yola Gönlü Olmayan
Yüz Bin Defa Mana Söyler

Yeri Durnam Yeri
Sen Gidersen Bizi De Koyma Geri

Durnam Gider Düzüm Düzüm
Kanadı Boynundan Uzun
Durnam Benim İki Gözüm

Dost Durnam Handan Gelirsin
Hangi De Diyarda Kalırsın
Hangi Bağın Gülüsün
Hangi Bahçenin Bülbülüsün
Al Durnam Al Durnam
Kanatların Sal Durnam
Eylen Size Bir Haber

Durnamın Kanadı Elâ
Sayamadım Düştü Göle
Bilmem Üç Mü Beş Mi Kala

Durnamın Kanadı Yeşil
Kanadı Boynuna Dolaşır
Aşkından Cihana Düşür

Durnamın Kanadı Gögen
Gel Bizim Yerleri Begen
Namerd Olsun Seni Dögen

MANSUR BABA

EFSANESİ

Tunceli yöresinde büyük küçük hemen herkes tarafından bilinen ve anlatılan Yürüyen Duvar Efsanesi, Mazgirt ilçesine bağlı Darıkent (Muhundu) Bucağı'nda geçer. Söylenceye göre Kureyş, kamçı olarak kullandığı yılanıyla sürekli bir ayının sırtında dolaşır. Günlerden bir gün yine bileğine doladığı yılanı kamçı yaparak bir ayıya binen Kureyş Baba, Muhundu'ya doğru yol alır. O sırada Baba Mansur adındaki zat duvar örmektedir. Kureyş Baba, Baba Mansur'un yanına varır, duvar ören Baba Mansur'a, "Ya bana bağlanacaksın ya da benim gibi bir keramet göstereceksin," der. Bunun üzerine Baba Mansur örmekte olduğu duvara binerek duvarı yürütür. Baba Mansur'un bu kerametini hayranlıkla izleyen Kureyş Baba, "Ben canlıları terbiye ediyorum ama sen bir cansız yürüttün. Seninki benim gösterdiğim kerametten daha büyüktür," diyerek Baba Mansur'un elini öper ve onu kendisine "pir" olarak beller. O günden sonra Kureyş sülalesi Mansur sülalesinden olanlara hürmette kusur etmez, onlara bağlanarak taliplik yapar.

Türkülerle Tunceli

BENİ GÖRÜP YÜZÜN ÖTE DÖNERSİN

Beni görüp yüzün öte dönersin
Ne dedim ki niye benden küsersin
Gözlerinden dolu dolu dökersin
Melek yüzlüm ağlama
Kömür gözlüm ağlama
Ben ölürüm ağlama

Aşamadım karlı dağını ardını
Çokta çektim hasretini dardını
Atar mıyım hiç içimden sevgini
Melek yüzlüm ağlama
Kömür gözlüm ağlama
Ben ölürüm ağlama

Hasretin kor olur yanar içimde
Beyazlar büründü siyah saçımda
Affeyle sevdiğim benim suçumsa
Melek yüzlüm ağlama
Kömür gözlüm ağlama
Ben ölürüm ağlama

SEYYİD SEYFETTİN

EFSANESİ

Tarihsel kaynaklarda verilen bilgilere göre, Hacı Bektaş Veli ile aynı dönemlerde yaşayan Pir-i Buharzi Seyyid Seyfeddin, Hacı Bektaş Dergâhına biat ettikten bir süre sonra halka doğru yolu göstermek amacıyla Tunceli merkeze bağlı bir venke gönderilir. Seyyid Seyfeddin, günümüzde Pilvenk-Dedeagaç olarak bilinen venke bir halifesiyle birlikte gelerek evvelden orada ikamet eden büyük keşişe venki mekân tutacağını bildirir.

Büyük Keşiş kendisine ait olan venki Seyyid Seyfeddin'in mekân tutamayacağını söyler. Seyyid Seyfeddin ile keşiş arasında yaşanan bu tatsızlığın çözümü bir sonraki güne kalır ancak keşiş sabah uyandığı zaman kendini mekânıyla birlikte Hozat'ın, bugünkü adı ile Çıgırlı (Zımeq) köyündeki venkte bulur. Hata yaptığını anlayan keşiş büyük oğlunu Seyyid Seyfeddin'e göndererek affını diler. Keşişin büyük oğlu bir kış mevsimi, yanında bulunan bir grup atlı ile birlikte Pilvenk'e varır ve Seyyid Seyfeddin'in huzuruna çıkar. Keşişin büyük oğlu, Seyyid Seyfeddin'in gösterdiği bu kerametle yetinmez. "Bizim atlarımız taze ottan başka yem yemez, erenler!" diyerek üstü kapalı bir şekilde ondan bir mucize daha göstermesini ister. Seyyid Seyfeddin eşelediği karın dibinden yeşil bir filiz çıkararak

atların önüne koyar. Atların önüne konulan o filiz taze yonca yığınının dönüşür. Atlar taze yoncaları yemeye başlar.

Bu mucize karşısında hata yaptığını anlayan keşişin oğlu Seyyid'in ayaklarına kapanır ve ondan af diler. "Sana bağlanıp hizmet ederek hatalarımı affettirmek istiyorum," der. Seyyid Seyfeddin, "Senin annen baban var, biz rızasız ve izinsiz bir iş yapmayız," der. Bunun üzerine keşişin oğlu yanında bulunan atlı adamlarıyla birlikte babasının yanına döner ve olup bitenleri babasına anlatır. Anlatılanı dinledikten sonra aile efradı ve eşrafı ile birlikte yola çıkan keşiş Pilvenk'e vararak Seyyid Seyfeddin'in huzuruna çıkar ve af diler. Keşiş, Seyyid Seyfeddin'in kendilerini affetmesi üzerine, "Ey derviş, bize Allah ile dost olduğunu gösterdin. Eğer kabul edersen sana bağlanıp senin yoluna girmek isteriz." der. Bundan sonra keşiş tüm tebaası ile birlikte Seyyid Seyfeddin'e mürit, büyük oğlu da manevi evlat olur ve ölene kadar sadık bir evlat olarak hizmet etmeye başlar. Bu yaşananlardan sonra Seyyid Seyfeddin'in adı Pir Seyfeddin (Piri Sevdin) olarak söylenmeye başlar.

ANA FATMA

EFSANESİ

Ana Fatma, Kerbela'da katledilen Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in annesidir ve bereketliliği temsil ettiğine inanılmaktadır. Tuncelili kadınlar tarafından ay ile özdeşleştirilen Ana Fatma ayın sureti olarak adlandırılmaktadır. Kadınlar özellikle dolunay çıktığında ışığın vurduğu yeri kutsal sayarak öperler ve Ana Fatma'ya dua ederek güne

başlarlar. Alevi kültürünün önemli sembollerinden biri olan Munzur Vadisi yolundaki Ana Fatma ziyareti her yıl binlerce kişi tarafından ziyaret edilir. Gelenler burada mum ve çıra yakarlar.

Rivayete göre, Cebrail bir gün dünyaya gönderilir fakat dünyada bir şey göremez ve Hak onu dünyaya bir kez daha gönderir. Cebrail hiçbir şey göremeyeceğini düşünerek etrafına ümitsizce bakınırken bir ışık görür, akabinde bir koku duyar ki o koku kendisini mest eder. İlerler ve başında kırmızı taç, kulağında kırmızı küpe ve boynunda yeşil madalyon olan bir kadının ağladığını görür. Cebrail bunun manasını Hakk'a sorar. Hak gördüğü ışığın ümitsizlik anında ortaya çıkan kendi nuru ve o ışığın da Fatma Ana olduğunu anlatır. Koku ise onun kudretinin kokusudur. Kırmızı taç Ali'dir, yeşil madalyon Hasan'dır, kırmızı küpe ise Hüseyin'dir. Fatma Ana bu sebeple ağlamaktadır. Alevi inanç merkezlerinde ziyaret ve cemevlerinde yakılan mum veya yağlı bezlerin hepsinin "Ana Fatma nuru" olduğunun söylenmesinin nedeni bu anlatıdır.

HAYVAN FİGÜRLÜ

MEZAR TAŞLARI

Tunceli'nin çeşitli yerlerinde bulunan eski mezarlıklardaki tarihi mezar taşlarında kültürel geleneklerin sürdürüldüğü görülmektedir. Yörede koç biçimindeki mezar taşları Akkoyunlular Dönemi'ndeki Türkmen geleneğine tanıklık etmiştir.

Tunceli yöresindeki eski mezarlar ya bir tepe üzerinde ya da köyün/mezranın üst tarafında, yüksekçe bir yerde bulunur. Mezar taşlarında geleneksel örf ve adetlerin yanı sıra dini ve mitolojik unsurları da görmek mümkündür.

Tunceli ilinde bulunan koç-koyun şeklindeki mezar taşları genellikle ayaktaadır. Sade bir şekilde işlenmiş heykellerin bir kısmının üzerinde kılıç, bıçak, sadak, kalkan, hançer, dokuma tezgâhı, şiş, herek, çatal gibi eşyalara ait kabartma figürlerinin yanı sıra çeşitli hayvan ve bitki figürleri de yaygın olarak kullanılmıştır. Bu figürler yalnızca bir bezek değildir; orada yatan kişinin cinsiyetini, toplumsal konumunu ve mesleğini de belirtmektedirler. Kılıç, kalkan, at, ok, koç, tüfek, tabanca, bıçak gibi şekiller mezar sahibinin erkek olduğuna ve yiğitliğine işarettir. Kandil, terazi vb. şekiller din adamlarına; iğne, sap, küskü, el gibi figürler ise kadınlara aittir. İbrik ve tepsi gibi figürler cömertliğin

ifadesidir. Bazı mezarlarda görülen Zülfikar (Hz. Ali'nin kılıcı), güneş kursu gibi şekiller de orada yatan kişinin alevi olduğuna işarettir.

Pülümür ilçesine bağlı Sağlamtaş köyü mezarlığında on bir adet koç heykeli bulunmaktadır. Yapılan araştırmalarda bu mezar taşlarının iki yüz ila üç yüz yıl önce yapıldığı anlaşılmıştır. Kayalardan oyularak tek parça halinde yapılan ve iki yüz ila üç yüz kilogram ağırlığında olan heykeller mezarların yan tarafına konulmuştur.

RABAT KALESİ

Yerel halk tarafından önceki kuşakların “Mor Şehir” adını verdiği Rabat Arkeolojik Yerleşim Alanı, Tunceli il merkezinin yirmi dokuz kilometre güneybatısında yer almaktadır. Buranın en önemli özelliği Tunceli’de bilinen en büyük arkeolojik yerleşim alanı olmasıdır.

Ribat terimi Bizans’a karşı Arap–İslam fetihleri döneminde uç yerleşimleri tanımlamak için kullanılmıştır ve ticari faaliyetlerin gerçekleştirildiği yerler olarak da bilinmektedir. Rabat yerleşimi 16. yüzyıl Osmanlı kayıtlarında, Ribât adıyla Çemişgezek sancağına bağlı bir nahiye merkezi olarak karşımıza çıkar. Erken Demir Çağı, Urartu, Helenistik, Roma, Bizans ve İslam Ortaçağı ile Osmanlı Dönemi’ne ait izler taşıyan kale görünümlü söz konusu yerleşimin eski bir ulaşım ağı üzerinde bulunan önemli bir merkez olduğu tahmin edilmektedir. Yerleşimin kuzeybatısında Orta Çağ’da yapıldığı anlaşılan bir köprü bulunmaktadır. Ayrıca Hozat–Pertek–Tunceli üzerinden gelen güzergâhların kesişme noktasında yer almaktadır. Kale, kuzeyinden ve güneyinden geçen derin vadilerden dolayı doğal bir savunma sistemine sahiptir. Kaleye ulaşım ancak köyün yer aldığı batı istikametinden sağlanabilmektedir.

Yerleşim üzerinde rastlanan demir cürufu, değirmen kalıntıları ve ağırlık nesnelere, Rabat Kalesi'nin tarihin değişik dönemlerinde önemli bir ekonomik üretim merkezi olduğuna işaret etmektedir. Orta Çağ'da yapıldığı anlaşılan sur duvarlarına ilişkin kimi kalıntıları hâlâ seçebilmek mümkündür.

Yerleşim içerisinde yüksekçe bir kayalık üzerinde idari yapıların olması gereken sitadel konumlanmıştır. Altmış kadar basamağı sayılabilen bir kaya tüneli aracılığıyla sitadelin de olduğu kalenin iç kesimine erişebilmek olanaklıdır ve bu kaya tünelinin giriş kısmı ikinci bir basamaklı tünele ayrılarak vadide akan suya erişim sağlamaktadır. Kaya mezarları birden fazladır ve ulaşım sağlanabilenler tek odalı bir görünüm sergilemektedirler.

Orta Çağ'a ait tasvirli taş işçiliğinin iyi örneklerini yerleşim yakınlarında görebilmek mümkündür ve bazı yapıların özenli bir taş işçiliği ile yapıldığına yönelik çeşitli kalıntılar araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Rabat arkeolojik yerleşiminde bulunan muhtelif taş bloklara kazınmış Ermenice yazıtlar yüzeyde gözlemlenebilen yegâne yazılı belge olarak önem arz etmektedirler.

PERTEK KALESİ

Pertek ilçe merkezinin güneyinde, Murat Irmağı'nın kıyısındaki bir tepenin üzerinde inşa edilen Pertek Kalesi günümüzde Keban Baraj Gölü'nde bulunan bir ada üzerinde yer almaktadır. Osmanlılar zamanında onarım gören kalenin yapım tarihi kesin olarak bilinmese de Urartular tarafından (M.Ö. 8. yüzyıl) inşa edildiği ve yaklaşık iki bin sekiz yüz yaşında olduğu dillendirilmektedir. Kale, Urartulardan sonra Perslere, Helenlere, Romalılara, Selçuklulara ve Mengücek- lilere ev sahipliği yapmıştır.

İç içe iki surdan oluşan kalede surlar arasında yapı kalıntıları bulunmaktadır. Kalenin güney cephesindeki yontma taşların arasına kondurulmuş kırmızı sert tuğlalar ve serpiştirilmiş mavi çiniler vardır. Kalenin içinde bir sarnıç ve yapı kalıntıları mevcuttur. Kalenin bulunduğu yer aynı zamanda eski Pertek kentinin olduğu yerdir. Kalenin, Halid Bin Velid tarafından onarıldığı, daha önce kalede bulunan Karakuş (Moğolcada Portok) heykelinin kaldırılarak Arapça yazılmış bir kitabenin konulduğu belirtilmektedir.

Türkülerle Tunceli

ULU YOL ÜSTÜNE SERDİM POSTUMU

Ulu yol üstüne serdim postumu
Yeni bildim düşmanı dostumu
Açık koyun mezarımın üstünü
Yar gelip geçtikçe canım dirilsin

Yenice yolları bükülür gider
Sırma saçlar bele dökülür gider
İstanbul değil ki çekem getirem
Ömrüm arka sıra sökülür gider

Türkülerle Tunceli

ERVAH-I EZELDE LEVHH-İ KALEMDE

Ervah-ı ezelde levh-i kalemde
Bu benim bahtımı kara yazdılar
Bilirim güldürmez devri alemde
Bir ahtımı yüz bin zare yazdılar

Aşık olan bilir aşık halini
Çıkarır kalbinden kıyl-ü halini
Herkes yare verdi arzıhalini
Bizimkini rüzigara yazdılar

Hitaba erişti kırklar erenler
Sedaları hoştur derviştir onlar
Kaydoldu bir yana çok aşıkânlar
Nihani'yi bir kenara yazdılar

Türkülerle Tunceli

MUNZUR SUYU

Karlı dağlar eteğinden
Akar gider Munzur suyu
Ekine bereket katar
Çağlar gider Munzur suyu

Şavaklar göçer dağına
Doyulmaz peynir yağına
Munzur'un ateş bağına
Çağlar gider Munzur suyu

Alabalık derde deva
Yaktı yürekleri sevda
Ali'ye kavuşmak var da
Çağlamaz mı Munzur suyu

Türkülerle Tunceli

ECEL BİZE UĞRAMADAN NAZLI YARİM

Ecel bize uğramadan
Tez gel bana nazlı yarım
Dert sinemi doğramadan
Tez gel bana nazlı yarım

Güz havası sert olmadan
Bu sözlerim dert olmadan
Mezar bize yurt olmadan
Tez gel bana nazlı yarım

Ali Cemal mest bir hoştur
Ayrılık zor çokça güctür
Sensiz dünyam sanki boştur
Tez gel bana nazlı yarım

KAYNAKÇA

<http://www.tunceli.gov.tr/kultur-ve-turizm-2>

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/tunceli/kulturatlasi/gelin-pinari-efsanesi>

<https://munzursu.com/munzur-efsanesi/>

2018, Kaval Y., Koç A. Munzur Adının Kökeni ve Munzur Baba Efsanesi'nin Sembolik Değerler Bakımından İncelenmesi. Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 2 – Sayfa: 41-56.

Tunceli Folkloru. Tunceli Valiliği, 2012.

<https://www.torut.com/uryan-hizir-efsanesi.html>

<https://mehmetkorkmazdism.tr.gg/ders%26%23304%3bmefsaneler%26%23304%3b.htm>

<https://www.indyturk.com/node/328906/haber/dervi%C5%9Fler-diyar%C4%B1-dersim-3>

<http://www.sosmunzur.com/dersim-boelgesindeki-en-bueyuek-arkeolojik-yerlesim-rabat-kalesinden-kisa-notlar/>

<http://www.pertek.gov.tr/pertek-kalesi>

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/tunceli/gezilecekyer/pertek-kalesi>

<https://www.internethaber.com/tuncelide-bulunan-2-bin-800-yillik-tarihi-pertek-kalesi-goz-kamastiriyor-foto-galerisi>

FIRAT'IN TUNCELI NEFSANELERİ

www.firatikesfet.com

GO Tunceli

FIRAT
KALKINMA AJANSI
DEVELOPMENT AGENCY